

Pigeleg – drengelig

Publ. i BUKS - Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur, nr. 29, 1993, s. 83-92.

I vores samfund er legen skilt ud af det voksne liv. Vi betragter den som en barnlig aktivitet. I andre samfund og i vores egen forhistorie var leg i lige så høj grad noget, som hørte det voksne liv til. Det betyder også, at vi har lagt en slags hvidt snit ned i vores selvforståelse og vores forståelse af børn og voksne. Som vi ser det, hører leg til barndom, til det voksne hører arbejde, og »rigtige« voksne leger ikke.

Et centralt begreb, når vi taler om børn er: udvikling. Det er udvikling, der gør børn til voksne og behandler dem for den mangelfuldhed, de har i forhold til det »voksne« – hvad det så ellers er. Men lige så vel som man kan tale om en udviklingsproces, kan man tale om en »afviklings«-proces. Som et led i den udvikling til det voksne, vi alle har været udsat for, ligger der samtidig en afvikling af nogle færdigheder, nogle ting, vi har kunnet engang, bl.a. i forbindelse med leg.

Selvfølger kan voksne lege, og selvfølgelig leger voksne, og givetvis betyder det mere i vores liv, end vi går rundt og tror, men det hører ikke med i vores selvforståelse som voksne. Og vi kalder det ikke leg, undtagen når vi leger med børn. Vi er rimeligt gode makkere, i hvert fald så længe børnene er små. Det skifter senere hen. Da bliver andre børn de vigtigste legesamer. Vi leger, men for os er leg en underordnet aktivitet. For børnene er legen noget af det vigtige i deres liv. Den er noget af det, det kommer an på. Den er

noget det gælder om at være god til. Den er noget, det gælder om at være med i. For os er den lidt ekstra, betragtes nærmest som krydderi.

Far, mor, børn en typisk pigeleg

Far, mor og børn er en klassiker. Det er pigelegen par excellence. Den ligger ret fast og er bestandig i forhold til tidernes skiften. Den er ikke som drengelene variabel. De skifter i det mindste på overfladen indhold og stof, som vejret skifter i april, alt efter hvad der er oppe, eller hvad situationen indbyder til. Far-mor-børn ligger mere eller mindre fast. Rollerne er fx ret faste. De er en slags formler i legen. De svarer til formelen i en Færø-dans. Den er ret enkel: Et skridt til højre, to skridt til venstre. Rollerne: *Mor* og *Lillen* fungerer som en slags grundtrin i legen, som de alle kender. De behøver bare at sige: »*Jeg var Moren, og du var Lillen*«. Så ved de, hvad det går ud på, og de er i gang med legen.

Der er en pointe i, at de snakker i datid, ikke altid, men det særlige er, at de gør det. Man har altid sammenlignet de her rollelege med drama, skuespil og den slags ting. Jeg ser dem mere som en særlig art fortællinger. Blandt andet på grund af den fortidsform: »*Der var engang...*«. De bruger fortællingens datid. Den er samtidig et signal for, at dette her er ikke virkelighed, det er ikke realitet, det er fiktion. Det er dét, den siger. På tysk er det en konjunktiv, eller med et andet ord: irrealis. Det

man forestiller sig. Fortidsformen siger, at børn forholder sig til det her som noget andet end dagligdags realitet. Den signalerer: Det hér er leg, det hér er fantasi, det hér er fiktion. Det er dét, der ligger i den. Fortællingen er ikke bare fortalt med ord. Den er også fortalt med kroppen. Den er ikke bare fortalt af én person, men den kan være fortalt af en gruppe. De opererer sig frem i fortællingen, improviserer sig frem i legen på grundlag af et arsenal af spillebrikker, som de har i form af en vifte af forskellige formler, roller, bevægelser, replikker, måder at gøre ting på.

Det er bl.a. dén type kompetencer, vi som voksne har mistet. For at sætte det på spidsen: vi kan ikke lege rolleleg. Rollelegen er så kompleks og avanceret en udtryksform, at den kræver virkelig know-how for at kunne gøres. Vi voksne kommer som regel til »at skabe os«, når vi går ind i det. Vi begynder at spille skuespil – for et publikum i baghovedet. Det gør børnene ikke. De fortæller, og det er en anden metode. Der er desuden nogle fantastiske positionsskift i det, som er et problem for os.

Vi har det med, at børn de er så og så spontane; de indlever sig 100% i alting. Det er rigtigt nok på ét plan, men for at lege sådan en leg, må de samtidig stå et cool skridt bagved sig selv og legen i en distance. De er på én gang inde i det og ude af det. Det siger den fortidsform også. Det er en distanceform. En anden tilsvarende distance ligger i udtrykket, når de siger: »Jeg var – (eller jeg er) – moren«, for de bruger også nogen gange nutidsformen. Her er de på distance af sig selv som rolleindehaver. Det næste er, at de agerer som moren: »Kan du så opføre dig ordentlig!« kan de sige til Lillen. Her er de inde i rollen med en replik. »Nej, nu skulle

Lillen jo gøre det på en anden måde. Gør det så sådan her, Lille!« Dér går hun, som leder legen, ud af rollen, og instruerer Lillen. Hun instruerer desuden sig selv – dvs. hun træder ud af rollen og fungerer som iscenesætter, instruktør eller som fortæller.

Desuden opererer hun som sig selv. Hun kan sige: »Altså, hvis du gør det på den måde, så gider jeg overhovedet ikke at være med«. Eller hvis hun er en lidt svagere leder, så må hun sige: »Altså, hvis du gør det på den måde, så kan du godt gå ud af legen«. I forskellen på de udsagn ligger forskellen på en etableret og suveræn leder og en usikker. Her agerer hun som sig selv. I legen opererer de ultrahurtigt mellem tre rolleniveauer: som sig selv, som instruktør, iscenesætter, fortæller og som rolleindehaver. Det er dét, vi voksne ikke er så gode til.

Vi kan ikke gøre det dér, undtagen i form af fortælling. Der praktiserer nogle af os det faktisk. En god fortæller er én, som kan spille i de forskellige niveauer i situationen. Der er heller ikke mange skuespillere, som kan sådan noget. Enkelte praktiserer det, Dario Fo fx; han bruger en sådan måde i sine opførelser, især når han fortæller historier fra scenen.

De voksnes censur og fantasien

En af grundene til, at vi ikke rigtig kan den facon, er, at vi har fået indbygget nogle censurer i os. Man kan sige, at nogle af legenes udtryksformer er forbudt for voksne. Man kan mærke det. Hvis man begynder at hoppe ned ad gaden som et barn gør, tripper lidt op og ned af en kantsten eller bare går i én eller anden gangrytme, så mærker man straks, at man er ude i noget. Man skal i det mindste have sikret sig godt og grundigt, at man

er alene for at kunne. Eller hvad med at stå og synge lidt ved stoppestedet eller give lyd, når man går eller cykler gennem en vejunderføring. Man kan nogle gange gøre det når man er sammen med børn – hvis de ellers giver én lov, de er jo ikke meget for voksne, der skaber sig og kunne gøre dem til skamme. Tænk, hvis der kom nogen! Vi er i hvert fald ikke i familie med ham. Ellers er det i kroppen, vi mærker, at det er forbudt, det hér, og at det er en grænse.

Noget af dét, ungerne skal være i stand til, når de leger rollelege, er at lade munden løbe med dét, der falder dem ind i hovedet. Er der noget, vi som voksne har stærke barrierer imod, så er det dét. Det er at sprænge blufærdighedsgrænserne. Vi er bange for at forlade os på, hvad der løber os i munden impulsivt. Det tør vi sgu ikke! Der har vi en stærk censur. De impulser, idéer og fantasier, vi får på hjernen, hører til det dybt private. Ukontrollerede udslip af dem er sprængstof. Desuden mangler vi former – formler – de kan løbe ud i, eller som vi har i beredskab, hvis vi ikke lige kan finde på noget.

Vi har, hvad der svarer til rollelegene kørende som film, dagdrømme, inde i vores hoveder, og det tør vi ikke åbne for, selvom jeg tror, at de dagdrømme i meget høj grad ligner fortællinger, og at det stort set er de samme historier, der kører i hovederne på os; i de samme former, med de samme figurer og myter og symboler – en slags folkelig fortællekultur og tradition, der ikke fortælles ud med de andre, men fortælles ind til os selv, eller hvem det nu er, der hører på og ser til derinde. Man kunne anlægge det synspunkt, at de ikke blot er private sager, men at de kører på formler svarende til rollelegenes eller mundtlige fortællingers, og at der også

her er tale om en traditionsoverlevering af særlig art. Den formidles ikke i en direkte mundtlig overlevering som i børnehøjde. Dét har vi en grænse. Vores mund er lukket for den type udtryk. De sendes indad i os hver for sig. Man kan sige, at her er et eksempel på en udvikling af en voksen måde at fantasere på. Samtidig er der tale om en afvikling af den særlige fantasi- og fortælleform, der ligger i rollelegene.

Fantasiens internalisering

Fantasiens internaliseres. Dette kan ses som en proces hos børnene. Jeg skal prøve at skitsere et eksempel på den. En af mine egne var vild med at spille fodbold. Han spillede fodbold i alle mulige sammenhænge, indendørs og udendørs, sammen med andre og alene. Han var også meget gearret på lege i en periode. Mens han spillede, løb kæften på ham. Han rapporterede løbende, hvad han gjorde og spillede. Han »fortalte« det samtidig. Det er en form, der ligner rollelegens udtryksform. Men her i form af en reportage.

Reportagen er en moderne medieform og er overtaget af specielt drengene. Den er på dén vis en nyere type børneudtryksform – en slags moderne fortælling – hvor metoden og også ofte stoffet er hentet fra medierne. Børnene bruger den i mange sammenhænge og til mange formål. Når drenge spiller fodbold i egne boldgader, kører der næsten altid en reportage samtidig. Sommetider er reporteren – fortælleren i de spil og lege – mindst lige så vigtig en person at have som deltager som den, der er god til fodbold. Og dén kompetence, det kræver, har status. Det ser man ofte eksempler på.

Et sådan kom jeg ud for i en institution, hvor en dreng med klumpfod kun kunne stå på sidelinjen uden at deltage i spillet,

mens de andre spillede på livet løs. Ikke desto mindre var han noget nær den vigtigste person i *gamet*. De skulle altid have ham med. Han kunne give kampen liv, og han styrede den og kunne afgøre, hvordan den skulle være.

Gennem reportagen kunne han gøre den til et heltepos eller til en farce. Og han kunne få det til at svinge fra det ene til det andet på et øjeblik. Han kunne tage tæppet fuldstændig væk under de andre, hvis han pludselig omgjorde en heltehistorie til en farce. De andre kunne blive skidesure, når han gjorde den slags – dvs. fortalte dem om fra Michael Laudrup og Preben Elkjær til Per Sørensen og Morten Mus. Men de kunne ikke undvære ham, og som regel kunne de heller ikke lade være med at gå med på grinet.

Begge udtryksformer – boldspil og rablende reportage – kørte på én gang med min søn. Det han gjorde med fødderne og bolden, kørte samtidig som reportage ud af kæften på ham og blev til fortælling. Det næste trin var, at lyden blev tavs. Han bevægede munden; der var stadigvæk et fysisk udtryk både i gestus og mundmimik, men lyden blev væk. Det tredje trin var, at munden blev lukket. Det skete som en proces over nogle år.

Man siger, at børn holder tidligere op med at lege, at legealderen har været faldende i dette århundrede, at de holder op med at lege i før-puberteten i 12-14-års-alderen; pigerne måske lidt tidligere. De holder op med at tegne, de holder med at synge, de holder op med at lege, de holder op med den ene og den anden af de artistiske udtryksformer. Det er der givetvis noget om. Men man skulle måske snarere tale om en gennemgribende omformning af deres udtryksformer og de sammenhænge de udøves i.

Magtens stemme og imitationen

Et andet specielt fænomen i far-mor-børn-legene er, at børnene tit lyder noget »københavnsk« i stemmerne. Selvom de bor ude vestpå eller oppe i Vendsyssel, og selvom deres mødre snakker dialekt til daglig, og de selv gør det, så bruger de en »forfinet« måde at snakke på. Det er dem selv, der kalder det forfinet. Og vi hører straks, hvor den stemme kommer fra. Den lyder umiskendeligt københavnsk i jyske ører. Hvis man går ud i brokvartererne i København, så taler børn dér også »forfinet«, og dermed kan man indkredse stemmen til den nordlige del af København; det er det såkaldte Hellerup-dansk vi lægger ører til. Det betyder, at dén stemme, der taler ud igennem pigernes mund, er en meget præcis stemme til den rolle.

Man har talt så meget om, at børn i disse roller imiterer de voksne og dét at være voksen. Men stemmen her viser, at der er noget andet på færde. Det er jo ikke en imitation af deres mødre. De bruger i mor-rollen en stemme, som magten har talt med her i landet i århundreder. Stemmen er en formel og udtrykker noget bestemt, den hører til alle de fine, alle dem der kom derovrefra: embedsmænd, dommere, præster – hele kleresiet, der skal bestemme over os. Det er den stemme.

Hvordan kan man vide, at det er magtens stemme, de taler med, når de taler københavnsk, taler fint eller »forfinet«, som de selv kalder det? Det kan man heller ikke vide alene på det grundlag, men sætter man den i sammenhæng med den rollefigur, den hører sammen med i far-mor-børn-legen – nemlig moren – er der ingen tvivl om, at hun er en magtfigur i forhold til *Lillen*. I legens niveau hører der den bestemte stemme til den figur, og hvis vi hører efter den stemme, ved vi godt,

hvad det er for en stemme. Det er bestemmer-stemmen. Legen kører i høj grad på bestemmeri i forhold til *Lillen*. I Norge er forholdet det samme. Der er det en Oslo-dialekt, der fungerer på den måde.

Legelære. Være med – være ude

Voksne fokuserer ofte på de status- og magtspil, der kører i disse lege, og kan synes, at det er lidt synd for de børn, der hele tiden skal være »Lille« eller hund? Og det er sikkert ikke altid særlig attraktivt. Det kan være træls for dem at være den evig og altid. De gider ikke, og de vil gerne fremmes til de mere prestigebestemte roller, og ingen tvivl om, at det kan være en hård én altid at blive bestemt over – ikke bare i legen, men også over hvilken rolle man får i den, og hvordan man skal lege den. Men hvis de leger med hinanden eller med nogen, der er lidt mindre, eller de leger derhjemme med dukker, så vil man jo se det fungere. Ofte kan det for de små være noget i retning af at være lærling. Det handler om at være med eller måske bare kigge på i lange perioder. Dét at være med er det vigtigste; de sluger det sure for at være med de store.

Spørgsmålet, om det er synd for dem, tror jeg, er skævt stillet. Det er på dén måde, de får fat i det. Et andet perspektiv er, at de bliver ældre og dermed får nye funktioner og status. Den, der var evig »Lille«, er måske det næste år legeleder efter udstået »læretid«. I børnehaven er børn sammen i det bredeste aldersspektrum i hele deres barneliv. Det betyder, at der er et mægtigt udviklingsrum for netop de hér kompetencer i børnehaven, og i løbet af et årstid sker der en forskydning. Der er nogle enkelte, der bliver lost i det spil, men det er af andre grunde. Et godt legemiljø i en børnehave med tradi-

tioner, der overleveres både fra de voksne og fra børnene, kan være med til netop at udvikle de kompetencer, som gør, at børnene kan gøre noget ved de rolleindplaceringer der hænger voksenliv mindst lige så meget.

Legekulturens formidling eller opdragerspøgelset

Legekulturen er i høj grad noget, børnene overleverer til hinanden. Det er ikke os voksne, der lærer børn legene og andre tilsvarende udtryksformer. Vi er meget gode makkere på mange måder, specielt når de er helt små. Men det er væsentligst noget, de har fra de andre børn. De skal ikke være ret gamle, før de er indstillet på andre børn og på mange felter forholder sig til dem i højere grad end til voksne. De andre børn er vigtige.

Dermed være ikke sagt, at voksne skal holde sig væk fra rollelegene. Man kan jo selv have det sjovt med det. En chance til at rende rundt og lege skydeleg med drenge er fx ikke det værste, jeg ved.

Som regel står voksne sig ved blot at være med. Vi er ikke så gode til at styre legen eller finde på den, men vi kan udmærket være med. En god måde at være med på kan fx være at være død, eller være syg, eller være bedstemor, der sidder i en stol. Det er tit det bedste. Og så kan man have flere lege kørende omkring sig. Det er nok en lidt vanskelig måde at være på arbejde på – ligge på en madras og være død i en times tid. Voksne kan være med, men man må advare imod det evige opdragerspøgelset, vi har i os, og som let fører til en pædagogisk og bedrevidende holdning – en mani med hele tiden at se fejl i børnenes måder og med at forbedre på det, de siger og gør.

Morrolle – kønsrolle

Der har været det samme problem med pigelegene som med drengelegene. Hvad er det fx for en kønsrolle de små piger går og opdrager hinanden til? Den mest dødssyge traditionelle kvindesrolle, man overhovedet kan opdrive. Et synspunkt, der udspringer af, at man har haft den teori, at børn imiterer og efterligner og på den måde tilegner sig bestemte voksenroller. Men den teori holder ikke. Det er ikke dét, de piger leger. Det kan ud fra den teori se underligt ud, at den leg – med dén mortype – bliver ved at hænge ved. Det ligner jo en forældet kønsrolle.

Og hvor er faren? Legens navn er nærmest falsk varebetegnelse. Faren betyder intet i den leg. Han kan være der, eller han kan ikke være der. Hvis han er der, bliver han smidt på arbejde, og så kan han sidde og glo og kede sig ihjel henne i en krog. *»Må jeg ikke godt snart komme hjem fra arbejde? Jeg gider ikke, hvis jeg skal sidde og være på arbejde altid!«* Når han endelig får lov at komme hjem, efter at pigerne har kørt legen godt og grundigt, så bliver han sat i en stol og får eventuelt avisen serveret. Så får han mad, og dét får han nogen gange proppet ind i munden; så bliver han lagt i seng.

Det er virkelig en dødssyg rolle. Ikke så mærkeligt, at drengene begynder at lege krig i stedet for. Nogle har set det forhold, at når farrollen er blevet indholdsløs, så er det et udtryk for, at børn lider af fadermangel i dag, at de ikke har mandlige forbilleder og lignende. Men efter min opfattelse er det ikke det, det handler om. Fædrener tager sig mere af børn i dag end nogensinde. Mødrene er udearbejdende. Alligevel har de den dér hjemmegående figur i rollelegen. Nærmest et moderuhyre.

Grunden er nok, at det er nødvendigt ud fra legens synsvinkel, og det har ikke noget med at gøre, om moderen er »korrekt« eller ej. Legen handler om noget andet. Desuden er faste formler vigtige. De kan ikke blot udskiftes. At tro det er mangel på respekt for æstetiske udtryk. Hvis en voksen blander sig og prøver at lave om på kønsrollen fx for at få lidt med udearbejde og skilsmisser eller andre seriøse moderne kvindeaspekter ind i den, så går ungerne tit med på det, for de kan godt lide at have en voksen med, og det kan være helt sjovt at prøve noget andet. Andre gange siger de: *»...forbudt for voksne«*, og går ind i et hemmeligt rum. Det er ikke sikkert, de laver noget særlig frækt derinde; det kan være for at være på egen boldgade.

Det viser sig, at de voksnes indgreb preller af som vand på en gås. Legen ligger fast ligesom rollerne, idet ungerne vender tilbage til de samme figurer igen, så såre den voksne har forladt scenen. Skal man danse, er det vigtigt at have enkle grundtrin. De kan ikke blot udskiftes.

Vigtigst er, at denne hér leg handler om noget andet. De nødvendige roller i den er: moren og *Lillen*. Og hvordan er moren? Hun er – ikke altid, men i princippet – en opkæftende, irettesættende, dirigerende, hjemdjævel. Hun har *Lillen* som modpart. Hun kan også have et par storesøstre med som en slags sergenter i legen.

Lillen er modpolen til moren. Og *Lillen* er enten forpyldret eller »uartig«, som de kalder det – dvs. en oprørsk »lille«. Under alle omstændigheder en »lille«, der sætter grus i morens maskineri. Hvis *Lillen* ikke gør det tilstrækkelig grundigt og ikke er tilstrækkelig god til det, så vil man se, at moren springer ud af sin irettesætterrolle og dirigerer som iscenesætter: *»Nu skal du*

skrige på den måde, Lille. Kan du så gøre det sådan«. Og er hun en god instruktør – leder – får hun *Lillen* djævlet til at skrige og vræle og opføre sig fuldstændig vanvittigt for at hun så i næste øjeblik kan få anledning til at skælde ud: »Kan du så opføre dig ordentlig, Lille. Hvis du ikke ..., så...«. Det er det grundmønster, legen er bygget op over. Moren og *Lillen* er en slags mytologiske figurer. Denne leg er ikke en realistisk historie, der efterligner det daglige liv og dets roller, men den er en art myte, hvor børns liv og erfaring om, hvad det vil sige at være barn i dag kommer til udtryk.

Hvad er moren for en? Hun er en art inkarnation af børns erfaring om voksendommens rolle i deres liv. Hun er »det voksne« inkarneret i en figur, der ligner en karikatur. Det er ikke en efterligning. Det er ikke et realistisk portræt. Men man kan sagtens høre sig selv gentaget i replikker og gestus. Børnene bruger alt, hvad de kender som råstof, når de skal skaffe kød til rollen – råt kød ofte.

Hvor drengene overvejende henter råstof til deres lege fra medierne, der henter pigerne det oftere fra dagligdagen, og man kan høre sig selv gengivet i legen – giftigt og karikeret. Men det er stadig ikke en imitation. Imitationerne er elementer, der bygger en anden helhed op. Metoden er den samme, som man finder i Holbergs skuespil eller det gamle *Commedia dell'Arte*-teater med Pjerrot og Harlekin og den type figurer. Det er figurer, der inkarnerer nogle centrale virkningskræfter og erfaringer i livet. På den måde er det voksne inkarneret i morens skikkelse. At det er i moderens skikkelse, er måske ikke så mærkeligt; mødrene har oftest administrator- og direktørrollen i hjemmet. Ingen tvivl om det. Og kvinder har det oftere i institutionerne.

Det barnlige er sat på spidsen i *Lillens* figur, som det voksne i morens figur. Legen udfolder så en konfrontation mellem de to principper. Drengelene fortæller en lidt anden historie. Men hvad der fortælles i begge tilfælde, er historier om deres eget liv – ikke de voksnes – eller deres forestillinger om det. Det er beretningen i symbolsk form om det dagligdagens drama, de går i hvert sekund af deres liv. Det er en lidt harsk historie – set fra en voksensynsvinkel – men også en flot historie. Rollelegen er et redskab, de har, som sætter dem i stand til at udtrykke og fortælle en barnlig erfaring. Projektet er ikke at efterligne eller tilegne sig voksenroller. De er højst et råstof.

Legemestre og børnemestre

Om legen er god eller dårlig afhænger bl.a. af, om der er en god leder (legemester) i den. Man kan være heldig, at det er en ordentlig leder. Men man ser også det modsatte. Der kan være koks og kage i det, helt ud i mobning og sammenbrud. Men hvis de skal kunne udvikle kompetencerne, så må de også have rum til at udvikle det. Det vil også sige at køre konflikterne igennem. Man skal ikke være blind for, at det er ledere, som har en uformel lederposition. De har den i kraft af en bestemt kompetence. De kan også have den i kraft af højstatus, men de har intet formelt lederskab. De andre kan forlade dem, hvornår det skal være. Det betyder dog ikke, at det er konfliktfrit og uden sammenstød. Der kan være harske lærestykker i den historie. Legen kan spoles ved konkurrence og ved statuskampe; det kendes både i dreng- og pige-kulturen i hver sine særlige udgaver.

Pædagogerne var gennemgående tvetydige over for de voldsomme og »krigeriske« drengelige i en periode for nogle år siden, hvor jeg lavede feltstudier i børnehaver. Jeg blev mere skræmt af de giftigheder, som pigerne kørte af på hinanden verbalt. Jeg oplevede det ofte som mobning, hvorimod de kvindelige pædagoger, der kendte det indefra, ikke tog det så seriøst. Jeg kender det så også fra min datter. Den ene dag kunne hun være oppe i skyerne, fordi hun var inde og med, og den næste dag kunne det være radikalt modsat. I det stykke er pige grupperne hårde – set udefra.

Problemet er, hvorvidt man skal gribe ind. Det bedste lærestykke ligger i legen, når de kan finde ud af det. Voksne definerer legens betingelser, dens rammer og dens rum. Her kan vi sætte ind, det er vores ansvar, så børnene får mulighed for at udtrykke deres erfaringer, »kultivere« sig og også deres konflikter. En af de ting, som er vigtige, er, at vi kommer bag om vores filtre og forhåndsforståelser af, hvad der er på færde – dvs. kommer bagom de

ideologiske eller belæringsorienterede filtre, vi ser igennem, og som tit er en maske for vores interesser som voksne eller som funktionærer. Jeg tror ikke meget på, at vi kan gå ind og rette på legene eller »forbedre« på dem.

Vi må stå ved de grænser, vi har, men på eget ansvar og på situationens fremfor på fordommenes – de »rigtige« meningers – vegne. Hvad kan jeg finde mig i her – nu? Hvis der fx er nogle, der bliver mobbet. Det er noget med at tage ansvaret – ikke med det pædagogiske påskud, at ungerne skal lære dit, dat og dut, eller at dét og dét er skadeligt. Samtidig er det vigtigt at have øjnene med sig med hensyn til, hvad det rent faktisk er, der foregår. Eksemplerne på, at indgrebene er skæve i forhold til situationen, er utallige. Den historie, børnene er i, kan være helt forskellig fra dén, den voksne ser. Her er ofte tale om spor, der krydser i et enkelt punkt. Den samme begivenhed kan betyde noget helt forskelligt alt efter synsvinklen.